

ознак, що характеризують його суспільну цінність. Першим таким завданням можна вважати визначення того, які суспільно небезпечні діяння є злочинами. Другим головним завданням кримінального права є визначення того, які покарання застосовуються до осіб, що вчинили злочин.

Вчинення більшості злочинів можна локалізувати і згодом усунути тільки за умов умілого й оптимального розроблення кримінально-правових норм, за допомогою яких можна належним чином протидіяти злочинності та розробляти стратегію запобігання злочинам.

Список використаних джерел

1. Гребеньков Г. В. Очерки по философии права : монографія. Донецьк: ДЮОІ ЛГУВД ім. Э. А. Дидоренко, 2009. 216 с.
2. Алексеев С. С. Общая теория права : в 2-х т. Т. I. М. : Юрид. лит., 1981. 361 с.
3. Дудченко В. В. Метод розв'язання антиномій у праві. *Юридичний вісник*. 2008. № 4. С. 8–10.
4. Сердюк П. П. Теоретичні й методологічні проблеми сучасного кримінального права : монографія. Запоріжжя : Акцент Інвест-Трейд, 2012. 800 с.
5. Кримінальний кодекс України : Закон від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

Вознюк А. А.,

завідувач наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент

ФАКУЛЬТАТИВНІ ОЗНАКИ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ: МІЖГАЛУЗЕВИЙ ВИМІР

Під час розслідування злочинів важливе значення мають різні об'єктивні та суб'єкти ознаки злочину (складу злочину): їх відносять до обов'язкових елементів кримінально-правової, криміналістичної, кримінологічної та оперативної-розшукової характеристик злочинів, а також до обов'язкових складових предмета доказування у кримінальному провадженні.

Загальноприйнятою нині можна вважати концепцію відповідно до якої факультативними ознаками складу злочину є:

- у межах об'єкта – предмет злочину та потерпілий від злочину;
- у межах об'єктивної сторони – суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між діянням і наслідками, що настали, місце, час, спосіб, обстановка, знаряддя та засоби вчинення злочину;
- у межах суб'єкта – ознаки спеціального суб'єкта (службове становище, родинні відносини, громадянство тощо);

у межах суб'єктивної сторони – мотив, мета, емоційний стан у формі сильного душевного хвилювання.

Кримінально-правове значення факультативних ознак складу злочину насамперед полягає в тому, що вони мають *значення для кваліфікації злочину* у тих випадках, коли про них прямо зазначено у КК України (в диспозиції статті його Особливої частини) або коли вони однозначно випливають зі змісту певної заборонної кримінально-правової норми. Для таких складів злочинів факультативні ознаки є обов'язковими, хоча в цілому для складу злочину вони – факультативні через те, що не стосуються усіх злочинів.

Водночас цим не вичерпуються кримінально-правове значення факультативних ознак складу злочину – вони повинні враховуватися під час призначення покарання в межах загальних засад призначення покарання, оскільки в певних випадках беруть участь у врахуванні ступеня тяжкості вчиненого злочину, особи винного, обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання.

Окремі факультативні ознаки складу злочину мають кримінально-правове значення і для інших кримінально-правових норм та інститутів, зокрема спеціальної конфіскації, чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі та часі тощо. Наприклад, відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 96-2 КК України спеціальна конфіскація поширюється на засоби та знаряддя вчинення злочину, під якими очевидно слід розуміти будь-які знаряддя і засоби, а не лише ті, що є обов'язковими для певного складу злочину.

Варто говорити також про універсальне або міжгалузеве значення досліджуваних ознак. Адже під час розслідування будь-якого злочину слідчий зобов'язаний встановити час і місце його вчинення, знаряддя та засоби, суспільно небезпечні наслідки, мотив тощо. Такий обов'язок випливає насамперед з положень кримінального процесуального закону, оскільки ці та інші ознаки входять до події кримінального правопорушення та інших обов'язкових елементів предмета доказування (п. 1 ч. 1 ст. 91 КПК України). Без встановлення часу та місця вчинення злочину неможливо забезпечити і правильну кваліфікацію злочину, а отже притягнути особу до кримінальної відповідальності. Досліджувані ознаки мають важливе і криміналістичне, кримінологічне та оперативно-розшукове значення, оскільки входять до криміналістичної, кримінологічної та оперативно-розшукової характеристики злочинів.

Таким чином можна стверджувати про те, що ті ознаки, які нині зазвичай відносять до факультативних ознак складу злочину (предмет злочину, потерпілий від злочину, суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між дією (бездіяльністю) і наслідками, що настали, місце, час, спосіб, обстановка, знаряддя та засоби вчинення злочину, ознаки спеціального суб'єкта (службове становище, родинні відносини, громадянство тощо),

мотив, мета, емоційний стан у формі сильного душевного хвилювання) доцільно розглядати у вузькому та широкому значенні.

У *вузькому розмінні* ці ознаки слід розглядати виключно як *факультативні ознаки складу злочину*, тобто такі, що мають значення для кваліфікації не усіх, а лише окремих злочинів (лише тоді, коли вони безпосередньо зазначаються в диспозиції заборонної кримінально-правової норми або логічно випливають з її змісту).

У *широкому розмінні* досліджувані ознаки мають різне не лише кримінально-правове, але й кримінально-процесуальне, криміналістичне, кримінологічне та оперативно-розшукове значення. Це так зване універсальне, міжгалузеве або загальне значення зазначених ознак.

У широкому розмінні досліджувані ознаки мають різне значення, зокрема:

1. Кримінально-правове – для кримінально-правової характеристики злочину, його кваліфікації, призначення покарання, спеціальної конфіскації.

2. Кримінальне процесуальне – для доказування у кримінальному провадженні (є обов'язковими складовими окремих елементів предмета доказування).

3. Криміналістичне – для криміналістичної характеристики злочинів (є елементами такої характеристики).

4. Кримінологічне – для кримінологічної характеристики злочинів (є елементами такої характеристики).

5. Оперативно-розшукове – для оперативно-розшукової характеристики злочинів (є елементами такої характеристики).

Водночас кожна із досліджуваних факультативних ознак є *індивідуальною*, що безпосередньо впливає на її потенційні можливості в межах певної галузі правозастосування. Наприклад, час вчинення злочину є важливою категорією кримінального права, оскільки необхідний для: 1) встановлення злочинності, караності та інших кримінально-правових наслідків діяння; 2) визначення моменту закінчення злочину; 3) кваліфікації злочинів, оскільки є обов'язковою ознакою окремих складів злочину; 4) призначення покарання, тому що впливає на ступінь суспільної небезпеки злочину; 5) визначення меж дії закону про кримінальну відповідальність у часі; 6) визначення злочину, вчиненого на території України; 7) встановлення осудності, неосудності та обмеженої осудності особи; 8) звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності; 9) встановлення віку, з якого відповідно до КК може наставати кримінальна відповідальність тощо.

Таким чином у кожному кримінальному провадженні необхідно встановлювати факультативні ознаки складу злочину так як вони мають значення не лише для кваліфікації злочину, але й призначення покарання, застосування інших норм та інститутів кримінального права, виявлення, повного та об'єктивного розслідування злочину, доказування у відповідному кримінальному провадженні, а також запобігання вчиненню злочинів.